

eignty in foreign and domestic legal science prior to the beginning of the first quarter of the XX century is carried out and also the main ideas of its development in works of erudite contemporaries are presented. The main scientific contexts of emergence and justification of the concept "sovereignty" are traced. In particular, it is noted that O. Shcherbanyuk carried out systematization of historical and legal concepts of people's sovereignty having marked out in it naturally legal ideas, theories of absolute sovereignty and the doctrine of people's sovereignty in substantial sense. The analysis of the main key moments of the doctrine of Altuziya, Bodin, Hobbes, Rousseau, Hegel, Duguiti, Ellinek, Kelsen and other thinkers about sovereignty in which the main aspects of their theoretical provisions are marked out is submitted.

Special attention is paid to the analysis of the ideas of Rousseau who is considered the founder or "father" in the theory of people's sovereignty, the author of a formulation of the concept "people's sovereignty" and "democracy", indivisibility of people's sovereignty. The contents of a thesis that people's sovereignty is a basis of existence and functioning of any political organism, including the state and its power reveal. The thinker laid the theoretical foundation for formation of model of direct democracy, ensuring democracy and constitutional legal safeguards of development of people's sovereignty.

Special attention is paid to development of the concept "people's sovereignty" of the domestic legal theory, in particular in M. Paliyenko works. The specified ideas gained further development in the context of his understanding of the idea of law great power statehood, coherence of the state by the law. He proved the fundamental importance of the theory of people's sovereignty for development of a legal thought and legal science in general.

Not less interesting in a research of contents and essence of the theory of people's sovereignty there are ideas S. Dnistriansky who develops these questions in a close context with a perspective of the democratic and constitutional state. The concept of sovereignty is associated by S. Dnistriansky with people's sovereignty as the main both the base of the state sovereignty and a constant factor of realization of the government.

Keywords: sovereignty, democracy, theory, doctrine, types of sovereignty, formation stages, foreign and domestic legal science, constitutional state, legal safeguards and providing.

УДК 340.132.64

Р. Д. ЛЯШЕНКО,
кандидат юридичних наук

КОНФОРМНЕ ТЛУМАЧЕННЯ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ

У статті досліджено наукові підходи до розуміння сутності та змісту конформного тлумачення. З'ясовано властивості конформного способу тлумачення. Зроблено висновок, що конформне тлумачення – це з'ясування змісту норми права відповідно до положень правового акта, що має вищу юридичну силу, загальнолюдських норм і принципів міжнародного права.

Ключові слова: конформне тлумачення, спосіб тлумачення, норми та принципи міжнародного права, Конституційний Суд України.

Ляшенко Р. Д. Конформное толкование: к определению сущности и содержания

В статье исследованы научные подходы относительно понимания сущности и содержания конформного толкования. Выяснено свойства конформного способа толкования. Сделан вывод, что конформное толкование это уяснение смысла нормы права в

соответствии с положениями правового акта, который имеет высшую юридическую силу, общечеловеческих норм и принципов международного права.

Ключевые слова: конформное толкование, способ толкования, нормы и принципы международного права, Конституционный суд Украины.

Liashenko R. D. Conformal interpretation: to determine the essence and content

The article investigates scientific approaches to understanding the essence and content of the conformal interpretation. The properties of the conformal method of interpretation are elucidated. It is concluded that the conformal interpretation is to clarify the content of the law in accordance with the provisions of a legal act of higher legal force, universal norms and principles of international law.

Key words: conformal interpretation, method of interpretation, norms and principles of international law, Constitutional Court of Ukraine.

Ефективність реалізації правових приписів, зафіксованих у різних нормативно-правових актах, залежить від правильного з'ясування та роз'яснення їхнього змісту. Збільшення кількості нормативно-правових актів, наявність між ними різноманітних зв'язків, зокрема, ієрархічного, логічного, системного, зумовлює необхідність застосування різних способів тлумачення.

У сучасній юридичній літературі достатньо уваги приділено вивченню таких способів тлумачення, як: системний, філологічний, телеологічний, логічний, історико-політичний тощо. Проте останнім часом з'являються публікації, у яких згадується ще один спосіб тлумачення – конформний.

Окремі аспекти проблематики конформного тлумачення розкрито у працях: М. В. Савчина, Р. В. Марчука, В. В. Гончарова, М. І. Козюбри, Н. М. Пархоменко, Ю. М. Тодики, Л. В. Ємчук та ін. Водночас слід зазначити, що у їхніх працях розкривається конформне тлумачення і його роль при з'ясуванні змісту Конституції та його застосування Конституційним Судом України (далі – КСУ). Проте дискусійним залишається питання щодо розуміння сутності та змісту конформного тлумачення, а відтак визначення поняття та його властивостей.

Метою статті є аналіз сутності та змісту конформного способу тлумачення правових норм.

Під способами тлумачення в юридичній науці розуміють сукупність певних однорідних прийомів, що застосовуються для визначення справжнього змісту правової норми. Інтерпретаційна діяльність неминуче орієнтується на певну сукупність раціональних способів, метою яких є належний результат тлумачення. Вони мають вагоме значення для забезпечення якості інтерпретаційної діяльності¹.

Способи тлумачення взаємопов'язані між собою, тому отримання достовірного знання про волю законодавця та зміст правової норми, можливе тільки при використанні декількох способів тлумачення. При цьому одні способи тлумачення є основою для розуміння викладеної в нормативно-правовому акті волі законодавця, а інші є факультативними, оскільки заповнюють прогалини сприйняття волі². Водночас, з'ясування волі законодавця не є основним завданням інтерпретатора, особливо в умовах підвищеного динамізму суспільного життя, за яким не завжди встигає законодавець. Оскільки тлумачення – це суб'єктивний процес, що відповідає законам логіки і спрямований на пізнання змісту права, на порушення «гармонії права та усієї правової системи»³,

завданням тлумачення на сучасному етапі є подолання невизначеностей і колізій у правовому регулюванні, наближення змісту норм права до міжнародних стандартів захисту прав людини, гарантування та забезпечення прав людини. Тлумачення не може порушувати єдності правової системи, має уникати логічних суперечностей між цілями норм, що тлумачаться і загальними цілями права, повинно узгоджуватися з правовими цінностями, пристосовуватися, адаптуватися до вимог сучасного життя.

Одним із способів тлумачення, до якого вдаються інтерпретатори, є конформне тлумачення.

Термін «конформний» не міститься у вітчизняних тлумачних словниках, тому рідко вживається у сфері права, натомість у словниках тлумачиться поняття «конформізм».

Зокрема, ґрунтовний аналіз даного поняття зроблено авторами Юридичної енциклопедії. Конформізм (франц. – угодовство, пристосовництво, від лат. – подібний, відповідний) – пасивне сприйняття існуючого порядку речей, пануючих поглядів, некритичне наслідування якогось зразка індивідами та соціальними групами. У правовій сфері конформізм означає – прагнення пристосуватися до зовнішніх обставин і норм права, підпорядкування власної поведінки поглядам і діям оточення. Терміном «конформізм» часто називають здатність індивіда підкоритися тискові групи, внаслідок чого він сприймає і відтворює домінуючі думки та настанови, прагнучи запобігти конфлікту з групою. Як реакція на вимоги, що їх висуває до індивіда суспільство чи група, конформізм може бути позитивним (соціально корисним), коли йдеться про додержання норм поведінки, і негативним (соціально шкідливим), коли йдеться про сприйняття антисуспільних поглядів. Конформістська поведінка ґрунтується на таких індивідуальних якостях і рисах, як консерватизм, стереотипність мислення, безініціативність, схильність до зовнішнього впливу і готовність підкоритися йому. Мотивами конформістської поведінки в соціально-правовій сфері можуть бути: підкорення особи встановленим правилам правомірної поведінки, засноване на пасивному ставленні до існуючого правового порядку; прагнення індивіда запобігти обговоренню у колективі його особливої думки; побоювання втратити довіру близьких, друзів та знайомих; бажання заслужити прихильність і повагу людей, з котрими індивід пов'язаний особистими стосунками⁴.

У словнику іншомовних слів термін «конформність» тлумачиться як «подібність», «відповідність»⁵. Аналіз понять «конформізм» і «конформність» дає підстави зробити висновок, що вони є тотожними.

Конформність (від лат. *conformis* – подібний, схожий) – термін, яким характеризують пристосування до існуючого порядку речей, прийняття існуючих тенденцій, пануючих поглядів та доктрин. Для виявлення змісту правової норми при традиційному тлумаченні застосовуються такі елементи, як з'ясування значення слів та їх граматичне конструювання, аналіз змістовних зв'язків норм закону із одночасним зіставленням до мети регулювання в історичному контексті та об'єктивно цільові елементи. Конформне тлумачення правових актів полягає у його інтерпретації лише відповідно до змісту правової норми⁶.

Орган конституційної юрисдикції повинен будувати свою інтерпретаційну діяльність на основі конформного тлумачення правових норм, керуючись за-

садами єдності (цілісності) конституції та принципом правової визначеності. Конформне тлумачення застосовується при вирішенні питання про відповідність (конституційність) закону або іншого нормативно-правового акта Конституції. Цей спосіб тлумачення застосовує КСУ в межах реалізації функції конституційного контролю. Сутність цієї функції у тому, що КСУ шляхом здійснення конституційного судочинства визначає конституційність законів та інших правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, правових актів ВР АРК, тобто контролює їх відповідність Конституції України.

М. В. Савчин і Р. В. Марчук, проаналізувавши праці німецьких правників, зазначають, що конформне тлумачення Конституції (*verfassungskonforme Interpretation/Auslegung, consistent interpretation, la sentence interpretative, reserves d'interpretation*) полягає в обранні компромісного варіанта інтерпретації конституційних норм, за яким навіть у випадку виявлення неконституційності положень правового акта, що є предметом конституційного контролю, він визнається чинним у частині, у якій він відповідає конституційним принципам і нормам. Така практика поширена у країнах Європи та Північної Америки. І застосовується у випадках, коли інтерпретоване положення правового акта викликає неоднозначне тлумачення і відповідно до конкретної юридичної ситуації йому надається тлумачення лише у контексті конституційних принципів і норм. Виходячи з цього, орган конституційної юстиції не бере до уваги положення правового акта, які є сумнівними з точки зору його конституційності⁷.

В. В. Гончаров вважає, що слова «*verfassungskonforme Auslegung*» перекладаються не як «конформне тлумачення Конституції», а як «тлумачення відповідно до Конституції». Тому в німецькій літературі зазвичай говорять про тлумачення закону відповідно до Конституції (*verfassungskonforme Auslegung des Gesetzes*). Здійснивши аналіз конформного тлумачення у німецькій юридичній літературі, дослідник зазначає, що з двох можливих смислів закону варто обрати той, що «дружній» Конституції, а положення законів слід тлумачити так, щоб вони відповідали європейському правовому порядку. Учений наголошує, що не Конституцію слід тлумачити «конформно», аби вона відповідала закону і узгоджувалась із останнім, а закон слід тлумачити так, щоб він відповідав Конституції⁸.

Л. В. Ємчук обґрунтовує думку, що Конституція не повинна тлумачитися згідно з актом, що має нижчу юридичну силу. При тлумаченні Конституції слід дотримуватися принципу автономності. Як приклад, наводить те, що міжнародні договори повинні тлумачитися автономно, тобто незалежно від того, які поняття відповідного договору мають місце у національному праві. Якщо визнати, що положення договору не мають власного (автономного) значення, тоді сторони договору могли б відійти від своїх зобов'язань, наповнюючи їх потрібним їм змістом у національному праві. Якщо, приміром, визнати, що Конституція України не має власного (автономного) змісту, то КСУ повинен буде тлумачити її в такий спосіб, щоб закон завжди залишався чинним, навіть якщо він і не відповідає конституційним нормам. Тому такий підхід міг би знівелювати цінність Основного Закону. Саме в цьому полягає значущість принципу автономності, як засади конституційного судочинства⁹.

Сутність конформного тлумачення, на думку О. Должикова, полягає у від-

повідності норм національного права загальною визнаним міжнародно-правовим нормам. У 1804 р. Верховним судом США було сформульоване правило тлумачення, відповідно до якого акт Конгресу ніколи не повинен тлумачитися так, щоб порушувались норми міжнародного права¹⁰.

Такий прийом тлумачення отримав нормативне закріплення у ст. 233 «Застосування міжнародного права» Конституції Південно-Африканської Республіки від 8 травня 1996 р., згідно з якою «при тлумаченні будь-якого законодавства кожний суд повинен надавати перевагу будь-якому обґрунтованому тлумаченню законодавства, що відповідає міжнародному праву над будь-яким альтернативним тлумаченням, що не відповідає міжнародному праву»¹¹.

У ч. 2 ст. 10 Конституції Іспанії передбачено, що норми, пов'язані з основними правами та обов'язками, закріплені Конституцією, відповідають Загальній декларації прав людини, міжнародним договорам та угодам з цих питань, що ратифіковані Іспанією¹².

Відповідно до ч. 2 ст. 9 Конституції України укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Основного Закону. У ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори» передбачено: «Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору»¹³.

На думку Н. М. Пархоменко, взаємодія міжнародного, європейського та національного права має двосторонній характер. З одного боку, на процес створення норм міжнародного та європейського права безпосередній вплив має політика та форма держави, що бере участь у зовнішніх відносинах. З іншого боку, ряд країн Європи визнають загальною визнані норми і принципи міжнародного права частиною національного законодавства; інші – визначають стратегію внутрішнього розвитку згідно з актами Європейського співтовариства. Безперечним є той факт, що з визнанням загальною визнаних принципів і світових стандартів у галузі прав людини, держава приймає на себе ряд зобов'язань, що знаходять своє вираження у визначенні основних напрямів внутрішньої та зовнішньої політики, серед яких приведення норм Конституції та галузевого законодавства до зазначених принципів і стандартів¹⁴.

Втілення європейських цінностей і стандартів у національну правову систему України не обмежується фактом офіційного визнання відповідних міжнародно-правових документів чи навіть їх імплементацією у вітчизняне законодавство. Одним із важливих способів такої імплементації є тлумачення положень національного законодавства в контексті міжнародних та європейських цінностей і стандартів. Визначним аспектом при здійсненні тлумачення є застосування конформного способу, що полягає у пристосуванні норм національного права до норм і принципів міжнародного права, міжнародних договорів України, європейського законодавства. Такі положення передбачені у законах України «Про міжнародні договори», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та у постановах Пленуму Верховного Суду України. Відповідно до положень статей 3, 8, 9, 18, 22 Конституції України права і свободи людини відповідно до загальною визнаних норм міжнародного права, а також міжнародних договорів України є такими,

що безпосередньо діють у межах юрисдикції України. У ст. 15 Закону України «Про міжнародні договори» зазначено, що чинні міжнародні договори підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права.

Пріоритетність загальноприйнятих принципів міжнародного права і європейських цінностей щодо національного законодавства, визнання міжнародних правових актів частиною національного законодавства, дає можливість розширювати межі національного законодавства, збагачувати його за рахунок норм і принципів міжнародного права, які зазначені у міжнародних договорах¹⁵.

Так, КСУ враховує приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практику тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна, зокрема Європейським судом з прав людини. Зокрема, у Рішенні КСУ у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) зазначено: «оскільки стаття 29 Конституції України кореспондується зі статтею 5 Конвенції, то відповідно до принципу дружнього ставлення до міжнародного права практика тлумачення та застосування вказаної статті Конвенції Європейським судом з прав людини має враховуватися при розгляді цієї справи»¹⁶. Дане положення свідчить про застосування конформного тлумачення КСУ.

Підсумовуючи, зазначимо, що конформне тлумачення – це з'ясування змісту норми права відповідно до положень правового акта, що має вищу юридичну силу, загальнолюдських норм і принципів міжнародного права. Виділимо властивості конформного тлумачення: 1) є способом юридичного тлумачення; 2) здійснюється відповідно до джерел права, що мають вищу юридичну силу (зокрема, Конституції, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інших актів міжнародного права); 3) враховує їх цілі та завдання; 4) реалізується шляхом дотримання принципу автономності тлумачення інтерпретаційним органом; 5) передбачає пристосування до реалій суспільного життя та загальних потреб й інтересів суспільства.

1. *Гурак С. З.* Тлумачення правових норм: сучасні підходи та техніка здійснення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2014. С. 125. 2. *Костюк О. М.* Теоретико-правові засади нормативного тлумачення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Івано-Франківськ, 2017. С. 34. 3. *Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри.* Київ: Ваіте, 2016. С. 259. 4. *Юридична енциклопедія / ред. Ю. С. Шемшученко та ін.; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького.* Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 3: К–М. 2001. 792 с.: іл. 5. *Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. В. О. Пустовіт та ін.* Київ: Довіра, 2000. С. 556. 6. *Савчин М. В., Марчук Р. В.* Конформне тлумачення та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 11. С. 47. 7. Там само. С. 46. 8. *Гончаров В. В.* Динамічне тлумачення юридичних норм / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України / редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Серія І. Дослідження та реферати. Вип. 27.

Львів: СПОЛОМ, 2013. С. 107–108. **9.** Ємчук Л. В. Поняття та засади офіційного тлумачення прав і свобод людини громадянина // Актуальні проблеми держави і права. Київ, 2015. С. 147. **10.** Должиков А. Толкование конституционных прав // Сравнительное конституционное обозрение. 2016. № 4 (113). С. 125–151. **11.** *The Constitution of the Republic of South Africa / As adopted on 8 May 1996 and amended on 11 October 1996 by the Constitutional Assembly.* URL: <http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/LIBRARY/catalog/law/afri1.htm> **12.** *Испанская Конституция.* URL: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM> **13.** Про міжнародні договори: Закон України 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>. (дата звернення: 11.02.2018). **14.** Пархоменко Н. М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, 2016. С. 151–152. **15.** Там само. С. 159. **16.** Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 01.06.2016 р. Справа № 1-1/2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16/paran24#n24>

Liashenko R. D. Conformal interpretation: to determine the essence and content

The article investigates scientific approaches to understanding the essence and content of the conformal interpretation.

The concept of the method of interpretation is defined. It is established that the ways of interpretation are interrelated, therefore, obtaining reliable knowledge about the will of the legislator and the content of the legal norm, is possible only with the use of several ways of interpretation. Interpretation can't violate the unity of the legal system, must avoid logical contradictions between the objectives of the norms interpreted and the general objectives of law, must be consistent with the legal values, adapt to the requirements of modern life.

One of means in which the interpreters to resort is a conformal interpretation. The term "conformal" is not contained in the native dictionaries, therefore, it is rarely used in the area of law; instead, the notion of "conformism" is interpreted in dictionaries.

The implementation of European values and standards in the national legal system of Ukraine is not limited to the fact of official recognition of relevant international legal instruments or even their implementation in domestic legislation. One of the important ways of such an implementation is to interpret the provisions of national legislation in the context of international and European values and standards. A notable aspect in the interpretation of the interpretation is the use of the conformal method, which consists in adapting the norms of national law to the norms and principles of international law.

The definition of conformal interpretation is proposed as an explanation of the content of the law in accordance with the provisions of a legal act of higher legal force, universal norms and principles of international law.

The properties of the conformal interpretation are established: 1) it is a method of legal interpretation; 2) is carried out in accordance with the sources of law, which have a higher legal force (in particular, the Constitution, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and other acts of international law); 3) takes into account their goals and objectives; 4) is realized by observing the principle of autonomy of interpretation by the interpretive body; 5) provides for adaptation to the realities of social life and general needs and interests of society.

Key words: conformal interpretation, method of interpretation, norms and principles of international law, Constitutional Court of Ukraine.